

Оксана Горбатюк
Oksana Horbatiuk

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЗВО

ADMINISTRATIVE ASPECTS OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE OF THE TEACHER IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION

У статті здійснено теоретичний аналіз функцій, структури та компонентів діяльності викладача закладу вищої освіти. Визначено специфіку формування педагогічної культури викладача як професійної. Схарактеризовано управлінські завдання професійно-педагогічної культури педагога вищої ланки освіти. Запропоновано особливі форми розвитку, організації та моніторингу формування професійно-педагогічної культури педагога ЗВО.

Ключові слова: викладач закладу вищої освіти, педагогічна діяльність, професійно-педагогічна культура викладача ЗВО, формування професійно-педагогічної культури, самоменеджмент, ортобіотика, тренінг креативності.

Нові тенденції в освіті, що виникли на зламі другого та третього тисячоліть, поява нових парадигм виховання, нової системи соціальних цінностей і цілей освіти, її діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здібного до культурної самоосвіти, стимулювали особливий інтерес до дослідження управлінського аспекту формування професійно-педагогічної культури викладача вишу. Модернізація українського суспільства, інноваційні процеси у вітчизняній системі освіти визначають основні підходи до педагогічної діяльності та особистісно-професійного зростання викладача вищої школи.

Не підлягає сумніву той факт, що сучасні соціальні замовлення спрямовані на підготовку спеціалістів із високим рівнем професійної культури, фахівців, які володіють новітніми методами управління, здатних ефективно застосовувати сучасні технології у своїй професійній діяльності, широко аналізувати ситуацію та виважено приймати оптимальне рішення, навіть при обмеженості часового й інформаційного ресурсу. Саме педагог визначає мету й завдання процесу у конкретних умовах, програмує розвиток особистості студента, обґрунтовує систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, спрямованість на розв'язання конкретних педагогічних завдань. Лише за наявності теоретичних знань, практичних умінь і навичок щодо управлінського аспекту професійно-педагогічної культури викладача ЗВО можлива підготовка таких професіоналів.

Біля джерел створення теоретичної платформи розвитку освіти, професійної культури та управління в освітній сфері були А. Барановський, М. Вебер, Е.П. Дукер, Дюркгейм, Д. Карнегі, О. Конт, А. Маслоу, Д. Матрос, М. Мескона, Т. Парсонс, К. Роджерса, Г. Спенсер та ін.

Значним вкладом у вивчення механізмів функціонування професійної культури є концепція соціального й культурного капіталу П. Бурдьє. Особливо важливими є праці Дж.Ст. Мілль, Д. Дьюї, Д. Конант, Р. Вестбрук, Е. Гутман, Е. Ентвістл, Т. Найт, А. Нейл, М. Барбер та ін.), які дозволяють скласти загальну картину про управлінські аспекти професійно-педагогічної діяльності.

Проблему педагогічної діяльності викладача вищої школи розглядали такі науковці, як Н. Кузьміна, О. Щербаков, В. Богословський, В. Сластенін, В. Ортинський, В. Андрущенко, О. Аніщенко, І. Бех, Г. Васянович, С. Вдович, С. Гончаренко, І. Зязюн, Т. Іванова, В. Кремень,

Н. Кочерга, М. Копштейн, М. Лук'янова, Н. Миропольська, Н. Ничкало, В. Орлов, О. Отич, В. Пилипчук, В. Рибалка, О. Романовський, О. Семенов, М. Солдатенко, Л. Хомич, А. Роботова, Т. Леонтьєва, И. Шапошникова.

У наукових працях особливого значення набувають проблеми механізмів управління, зокрема розвідки В. Андрущенко, Є. Березнянка, В. Бондаря, С. Гончаренка, В. Гончарової, В. Загуренської, М. Згуровського, Л. Даниленко, М. Дарманського, Г. Єльнікової, Л. Калініної, С. Каркліної, Ю. Конаржевського, М. Кондакова, М. Корніяки, В. Кременя, І. Лікарчука, В. Маслова, В. Олійника, Н. Островерхової, О. Пастовенського, Н. Протасової, П. Худомінського, М. Шкіля, М. Ярмаченка та ін., у яких виділенні компоненти процесу професійної підготовки з позиції системотвірних зв'язків, ієрархічних відносин, структурних характеристик. Сучасні масштаби дослідження культури соціуму, соціально-педагогічної діяльності у вищій освіті, їхнє проектування і моделювання підтверджують зацікавленість наукового співтовариства в розв'язанні окресленої у статті проблеми.

Соціологічні дослідження засвідчують, що наприкінці здобуття своєї професійної компетентності, активність студентів знижується. На нашу думку, це пов'язано із неправильною установкою у навчанні та неоптимальними формами спілкування викладача зі студентами тощо, що, у свою чергу, є наслідком труднощів викладацького життя: навантаження, стреси, непрості стосунки в колективі, паперова тяганина, колосальна відповідальність тощо. Професійно-педагогічна культура викладача ЗВО – форма діяльності свідомості, манера здійснення професійної діяльності, орієнтована на забезпечення найвищого рівня її ефективності й професійного саморозвитку студентів і самого педагога, що потребує висвітлення ролі управлінських аспектів її формування.

У той же час високий рівень професійно-педагогічної культури викладача вищої школи – одна із головних та постійних вимог, що знаходиться поряд із повагою до професії, до тих, кого навчаєш, наявністю спеціальних знань у певній галузі науки та ерудованістю загалом. Однак ролі управлінських аспектів у формуванні професійно-педагогічної культури викладача в умовах ЗВО приділена незначна увага науковців.

Педагогічна культура викладача діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури та є інтегральним показником інших видів культур, їхнім складником і водночас містить їх. Професійно-педагогічна культура викладача ЗВО існує саме в контексті педагогічної діяльності у вишах та її специфіки. Вона є особливим утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки та відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються у різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх, передбачає:

- усвідомлення своєї неповторності, унікальності;
- чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку, його динамічність та неперервність, постійну роботу над собою з метою зростання рівня власної культури, зокрема педагогічної;
- самоствердження й усвідомлення рівня сформованості власної компетентності, яку забезпечує система знань і вмінь, переконань, самореалізація у певних видах діяльності;
- формування в особистості викладача образу сучасного педагога з високим рівнем загальної культури та морально-етичних якостей;
- приєднання до норм, установок, цінностей і традицій професійного середовища педагогічної діяльності, цінність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей;
- усвідомлення власної значимості в особистому, професійному і соціальному аспектах з метою самоствердження в суспільстві;
- формування вмінь критичної оцінки та прогнозування соціальних наслідків власної професійно-педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що професійно-педагогічна культура викладача, розкривається в таких її характеристиках [2]: умотивованість викладачів до знань і розробки інноваційних педагогічних підходів; націленість на результат; робота в колективі; прагнення досягти високого

професіоналізму; можливість спілкування з колегами на науково-практичних семінарах, виставках, конференціях (поза роботою); свобода висловлювання думок; свобода професійно-педагогічної творчості.

Загалом освітній менеджмент, народжений потребою особистісно зорієнтованої системи навчання, визначив і закріпив життєво важливі та нові функції викладача в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Однозначно професійно-педагогічна діяльність викладача вищої школи полягає у реалізації певних функцій: регулятивній, що визначає важливу роль педагогічної діяльності в розвитку суспільства та його соціальних інститутів; ціннісно-нормативній, що дає оцінку явища в галузі освітньої діяльності; комунікативній, що передбачає спілкування та обмін досвідом з інновацій і технологій навчання; соціалізаторській, що розглядає професійно-педагогічну культуру крізь призму суспільних цінностей; прогностичній, що передбачає вивчення та прогнозування можливих наслідків освітньої діяльності в педагогічній галузі; інтеграційній, що поєднує інші різновиди культури в єдину культуру особистості [2].

Варто зазначити, що до нових належить функція проектування перебігу інтелектуального розвитку кожної конкретної особистості. Відповідно на перший план виходять такі форми діяльності викладача, як розробка індивідуальних стратегій навчання різних осіб, діагностика, індивідуальне консультування тощо.

Отже, кожен компонент педагогічної діяльності у своїй внутрішній основі містить творчий елемент, що відображає комбінування методів і засобів навчання й вибір форм його організації. Щоб отримати новий результат у навчанні й вихованні, викладач спочатку здійснює пошук матеріалу, накопичує знання, що можуть стати основою для визначення тенденції, закономірності або переформулювання проблеми, узагальнює їх, а потім приймає рішення щодо реалізації в конкретній формі та здійснює контроль (перевірку). Викладач навчає студентів висловлювати здогадку або припущення, перевіряти свою інтуїцію, спрямовує на подальший логічний аналіз висунутої ідеї. Він формує в студентів упевненість у своїх силах, віру у свою здатність вирішувати задачі через демонстрацію в процесі навчання позитивних емоцій (здивування, радості, симпатії, переживання успіху тощо). Викладач тренує вміння студентів у виробленні можливих рішень (припущень), результатом чого стає суттєве підвищення показників швидкості (кількісна характеристика продуктивності – число продуманих варіантів), гнучкості (кількість якісно різних категорій, до яких може бути віднесена кожна відповідь) й оригінальності (показник, протилежний частоті цієї відповіді в стандартній вибірці досліджуваних) мислення. Він усіляко стимулює прагнення студента до самостійного вибору цілей, задач і засобів їх вирішення [1].

Іншими словами, структуру педагогічної діяльності педагога вищої школи становлять: конструктивний, організаційний, проєктувальний, комунікативний і дослідницький (гностичний) компоненти, що слугують упорядкуванню, самоорганізації професійно-педагогічної діяльності викладача. В той же час, ця діяльність збагачує внутрішній світ, розвиває творчий потенціал, підвищує науковий рівень знань, спонукає до глибоких узагальнень і систематизації матеріалу, до формулювання ідей, висновків, нових гіпотез.

Отже, професійно-педагогічна культура як спеціальне наукове поняття не є усталеним і потребує всебічного подальшого вивчення, оскільки являє собою педагогічну систему і водночас елемент її, особистісне утворення, діалектичну інтегровану єдність психологічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються у різноманітних видах професійної діяльності і спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. Ця система є відкритою.

Варто зауважити, що сам індивід управляє своєю роботою, беручи на себе відповідальність за мету, виконання та результат. У цьому відношенні управління – це вираз людської сили, можливість активно управляти світом, а не просто реагувати на його прояви. На цій основі виникло поняття “самоменеджмент” для позначення управлінської складової діяльності

кожної окремої людини, як послідовне та цілеспрямоване використання ефективних методів, прийомів та технологій самореалізації та саморозвитку свого творчого потенціалу.

На нашу думку, варто згадати й про існування управлінської ортобіотики (наука про єдність фізичного, психологічного і морального здоров'я людини як системну передумову її тривалої працездатності), базовими поняттями якої є калокагатія та ортобіоз.

У межах нашого дослідження управління ми розглядаємо як чинник спеціалізованого впливу на формування професійно-педагогічної культури педагога закладу вищої освіти, що розкриває широкі можливості застосування в контексті значних професійних трансформацій, оскільки має змогу варіюватися в широкому діапазоні управлінських потреб індивіда. Це не просто управлінські технології, а широка соціокультурна діяльність, що спирається на соціально обґрунтовані ідеї управління, з яких виростають спосіб управління, його політика, цілі, стратегія. Найважливішим компонентом стає цілепокладання як управлінський ідеал здійснення стратегічного планування.

Управлінський аспект формування професійно-педагогічної культури викладача ЗВО ми розуміємо як інтегративну сферу становлення особистості педагога, основною проблемою якої є поєднання управлінської складової з освітніми завданнями досягнення максимального соціально-культурного ефекту функціонування взаємовідносин викладач-студент. У низці країн доміантною формою контролю за якістю є жорстка процедура призначення викладача на посаду, при цьому оцінювання відбувається за трьома напрямками:

1. Організаційно-методичні аспекти проведення занять.

2. Рівень розвитку комунікативної культури.

3. Наявність професійно-значимих характеристик особистості, які забезпечують ефективність поведінкової діяльності викладача та його стосунків зі студентами [3, с. 21].

Одним із головних завдань є забезпечення викладачів певним інструментарієм вимірювання ефективності їх професійних функцій для створення реальних умов удосконалення їх професійно-педагогічної культури. На нашу думку, у контексті аналізу різноманітних підходів до оцінювання якості педагогічної діяльності актуальним є досвід польських науковців щодо проведення занять з розвитку тренінгів креативності. Їх теоретичне підґрунтя включає американську концепцію креативного розвитку особистості.

Засновник польської наукової школи креативності К. Шмідт визначив групу вмінь, якими повинен володіти викладач для ефективного формування професійно-педагогічної культури:

- 1) здатність створювати позитивну атмосферу групової взаємодії на початку тренінгу шляхом застосування атракційних творчих завдань і креативних розминок;

- 2) уміння формулювати мету тренінгу і донести її до всіх учасників, використовуючи при цьому відповідну наукову термінологію;

- 3) уміння проводити тренінги відповідно до розробленої концепції;

- 4) здатність стимулювати учасників до пошуку кращих розв'язань, більш оригінальних і незвичайних, забезпечувати високу якість креативної діяльності;

- 5) уміння добирати такий зміст творчих завдань, що сприяють розвиткові не тільки пізнавальної активності, а й впливають на творчу рефлексію стосовно власних способів мислення;

- 6) здатність не нав'язувати групі власних розв'язань, а стимулювання учасників до творчого розв'язання, пошуку;

- 7) уміння позитивно сприймати помилки і невдачі учасників;

- 8) здатність успішно завершувати тренінг шляхом інтерпретації різних підходів, знайдених учасниками для розв'язання проблеми та створення умов для презентації отриманих результатів;

- 9) здатність проектувати отримані результати у сферу щоденного досвіду учасників;

- 10) здатність до акцентації негативних розв'язань і оцінок учасників тренінгу [4, с. 132].

Отже, досвід провідних закладів вищої освіти свідчить про те, що ефективність їх роботи значною мірою зумовлюється створенням власних систем управління, у яких оцінка діяльності

викладачів є однією з важливих підсистем. Проте, недостатнє науково-методичне забезпечення процесу моделювання таких систем часто приводить до формалізму, використання неоптимальних з управлінської і педагогічної точок зору діагностичних методів і способів, або до невдалого копіювання відомих зразків чи взагалі до відмови від подібної діяльності.

Отже, управлінський аспект у формуванні професійно-педагогічної культури викладача в умовах закладу вищої освіти орієнтована на взаємовідносини викладач-студент у сучасних реаліях вищої освіти, що визначається певною специфічністю і зумовлена станом асинхронності у розвитку різних аспектів щодо даних особистостей, а саме: інтелектуальних, соціальних, емоційних. Саме завдяки цьому на етапі становлення життєвого задуму студентів, викладач має сформувати в них високі особистісні цінності, відповідні їм життєві цілі. Саме тому предметом подальших наукових розвідок будуть питання саменеджменту, ортобіотики як управлінських засобів формування та удосконалення професійно-педагогічної культури викладача вишу будь-якого спрямування.

Список використаних джерел

1. Власенко О.О. Педагогічна діяльність викладача вищої школи: теоретичний аспект // Таврійський вісник освіти. 2014. № 3 (47). С. 73-78
2. Миленкова Р.В. Професійно-педагогічна культура викладача ВНЗ економічного профілю як складова його професійної компетентності // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 1 (45). С. 331-338
3. Harvey L., Askling B. "Quality in Higher Education". Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 2003. 89 p.
4. Retter H. Komunikacja codzienna w pedagogice; przeklad: M. Wojdak. Piatkowska. GWP. 352 p.

The article deals with theoretical analysis of the functions, structure and components of the activity of a teacher of a higher educational establishment. Specificity of teaching activity as a professional is determined, the main tasks of scientific and pedagogical worker are characterized.

In implementing the provision of this phenomenon, special importance is acquired by the system, which allows to quickly receive information on new achievements of pedagogical science and practice, to analyze changes in the quality of knowledge, the formation of skills, overcoming the difficulties and problems that arise in the process of their professional activities, increasing their professional and pedagogical competence. The author emphasizes that the most important problems are the combination in social management of the tasks of achieving maximum social effect with the principles of the efficiency of the industry.

The administrative tasks of the professional-pedagogical culture of the teacher of higher education are characterized. To ensure the effective implementation of these tasks, a new professional-pedagogical culture is needed, based on the modern achievements of scientific management (knowledge, technology, etc.), in which human-minded and personally oriented principles are fundamental. The article shows that education, perhaps as any other public organization, urgently needs to rethink approaches to the formation of human-science competence and professional culture of the teacher, the development of the content of knowledge, skills, technologies of teaching activities, which will provide the training of a new generation of specialists capable of adapting existing experience generations to the conditions of new socio-economic, cultural and political realities of the state's development.

The special forms of development, organization and monitoring of the formation of vocational and pedagogical culture of the teacher of higher educational institutions are offered. The theoretical and technological aspects of the formation of a teacher's professional and pedagogical culture by means of management ortho-biology and self-modification are substantiated.

Key words: *teacher of higher educational institution, pedagogical activity, vocational and pedagogical culture of the teacher of higher educational institutions, management, formation of vocational and pedagogical culture, self-management, training of creativity.*